CO JE DŮLEŽITĚJŠÍ PRO ŽÁKOVSKÉ UČENÍ: DÁVAT V HODINĚ POZOR, NEBO MLUVIT?

WHAT IS MORE DECISIVE FOR STUDENT LEARNING: TO BE ATTENTIVE OR TO SPEAK IN THE CLASS?

Klára Šeďová[1], **Martin Sedláček**[1]

[1] Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Využili jsme shlukovou analýzu, abychom zjistili, jaké jsou u žáků devátých tříd ZŠ (n = 639) vzorce verbální participace na výukové komunikaci v kombinaci s jejich vnitřní angažovaností. Sledovali jsme, co je důležitější pro vzdělávací výsledky žáka – jeho komunikační aktivita, nebo pozornost a zaujetí? Identifikovali jsme pět různých profilů a analyzovali jejich vztah ke vdělávacím výsledkům. Nejlepších výsledků dosahovali žáci, kteří ve výuce hodně hovořili a zároveň byli vnitřně angažovaní, naopak nejhorších výsledků dosahovali žáci tiší a neangažovaní. Analýzou inkonzistentních profilů jsme zjistili, že je žákovská řeč silnějším prediktorem výsledků žáka než vnitřní angažovanost.

Klíčová slova: *výuková komunikace, žákovská participace, žákovská angažovanost, školní úspěšnost*

Abstract

We conducted cluster analysis to identify how are classroom talk and internal behavioral engagement combined in ninth-grade students (n = 639). We inquired what is more decisive for student achievement—classroom talk or internal engagement? We identified five distinctive participation profiles and analyze whether profile membership can predict student achievement. We found the profile with high talk and high engagement to perform best and the profile with low talk and low engagement to perform worst. Analyzing inconsistent profiles, we detected classroom talk to be the more decisive factor for student achievement than internal behavioral engagement.

Keywords: *classroom talk, student participation, student engagement, student achievement*

1 Úvod

V současnosti je vyzdvihována důležitá role žákovské participaci na výukové komunikaci. Jinými slovy se postuluje, že kdo ve vyučování více mluví, ten se více naučí. Nabízí se otázka, zda je to skutečně žákovská řeč, co determinuje výsledky žáků. Není tomu například tak, že více mluví ti žáci, kteří jsou vnitřně zaujatí, jsou pozorní a plní pokyny učitele? Jejich lepší výsledky potom nemusí nutně jít nutně na vrub jejich verbální participaci, ale spíše jejich vnitřní angažovanosti.

2 Teorie

V posledních dekádách se zdůrazňuje centrální role řeči a komunikace ve vztahu k učení a vytváření znalostí ve třídě. Předpokládá se, že se žáci učí skrze řeč a jejich vzdělávací výsledky lze do značné míry připsat kvalitě výukové komunikace (Resnick, Asterhan, & Clarke, 2017). Existují studie, které prokazují pozitivní vztah mezi participací v komunikaci a učením na úrovni jednotlivých žáků, tedy, kdo ve třídě více mluví, ten dosahuje lepších výsledků (Šeďová et al. 2019; Ing et al. 2015; Larrain et al. 2019).

Nabízí se však otázka, zda je to skutečně žákovská řeč, co determinuje výsledky žáků. Verbální participace je totiž jedním z projevů žákovské behaviorální angažovanosti (Fredricks et al. 2004). Ta se může ovšem projevovat i tzv. tichou participací (Shi a Tan, 2020), kdy žáci nehovoří, avšak dávají pozor, jsou zaujatí, naslouchají ostatním, dělají si poznámky, plní pokyny učitele. Máme k dispozici řadu studií dokládajících pozitivní vliv behaviorální angažovanosti na školní výsledky žáků. Dosud však nebyla provedena žádná studie, která by paralelně sledovala žákovskou verbální a tichou participaci s cílem ukázat, zda se žákům, kteří nehovoří, ale participují potichu, vede stejně dobře jako těm, kteří se zapojují do komunikace s učitelem a spolužáky.

3 Metodologie výzkumu

Data jsme sbírali na vzorku 639 žáků 9. ročníků ZŠ (32 tříd). Všichni žáci byli pozorováni v průběhu dvou vyučovacích hodin Českého jazyka a literatury a byla měřena délka jejich promluv. Dále jsme distribuovali dotazník na měření žákovské angažovanosti. Sbírali jsme také údaje o socio-ekonomickém zázemí

žáků. Vzdělávací výsledky žáků jsme indikovali prostřednictvím testů čtenářské gramotnosti, které ve sledovaných třídách zadávala a vyhodnocovala Česká školní inspekce.

Jako analytickou metodu jsme použili klastrovou analýzu s cílem vystihnout různé kombinace verbální participace a vnitřní angažovanosti. Při intepretaci klastrů jsme přihlíželi též k socio-ekonomickému zázemí žáků. Nakonec jsme příslušnost k jednotlivým klastrům vztáhli k úspěšnosti žáků v testech ČŠI.

4 Výsledky

Identifikovali jsme pět různých klastrů: (1) Horliví: hovorní, vysoce angažovaní, vysoký SES (3 %); (2) Upovídaní: hovorní, neangažovaní, nízký SES (9 %); (3) Snaživí: podprůměrně hovorní, vysoce angažovaní, podprůměrný SES (29 %); (4) Rezervovaní: tiší, neangažovaní, nadprůměrný SES (41 %); (5) Odpojení: tiší, neangažovaní, nízký SES (18 %).

Výsledky v testech byly rozloženy následovně: Nejlépe si vedli horliví, dále upovídaní, rezervovaní, snaživí a odpojení. První a polední pozice byly očekávatelné, pořadí upovídaných, rezervovaných a snaživých je však překvapivé.

5 Závěry a diskuse

Výsledky ukazují, že žáci, kteří paralelně hojně hovoří a zároveň jsou vnitřně angažovaní, představují v českých devátých třídách naprostou minoritu. Zároveň platí, že tato kombinace je pro učení nejvýhodnější. Co je pozoruhodné, je silná pozice upovídaných žáků, a naopak slabá pozice snaživých žáků. Tento nález poukazuje na to, že verbální participace je skutečně důležitá a není kompenzovatelná tím, že žák dává pozor a usilovně pracuje. Relativně dobrou pozici rezervovaných žáků, kteří ani nehovoří, ani nejsou angažovaní, lze vysvětlit poukazem na protektivní roli, kterou sehrává jejich nadprůměrný SES. Přihlédneme-li k rodinnému zázemí žáků, vynikají ještě více výsledky upovídaných, jejichž SES je nízký. Tento výsledek naznačuje, že verbální aktivita ve vyučování může kompenzovat znevýhodnění dané rodinným zázemím.

6 Literatura

Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C., & Paris, A. H. (2004). School Engagement: Potential of the Concept, State of the Evidence. *Review of Educational Research*, *74*, 59–109.

Ing, M., Webb, N. M., Franke, M. L., Turrou, A. C., Wong, J., Shin, N., & Fernandez, C. H. (2015). Student participation in elementary mathematics classrooms: the missing link between teacher practices and student achievement? *Educational Studies in Mathematics*, *90*, 341–356.

Larrain, A., Freire, P., López, P., & Grau, V. (2019). Counter-Arguing During Curriculum-Supported Peer Interaction Facilitates Middle-School Students' Science Content Knowledge. *Cognition and Instruction*, *37*(4), 453–482.

Resnick, L. B., Asterhan, C. S. C., & Clarke, S. N. (2015). Talk, Learning, and Teaching. In: L. B. Resnick, C. S. C. Asterhan, & S. N. Clarke (Eds.), *Socializing intelligence through academic talk and dialogue* (1st ed., pp. 1–12). Washington, D.C.: American Educational Research Association.

Šeďová, K., Sedláček, M., Švaříček, R., Majcík, M., Navrátilová, A., Drexlerová, A., Kychler, J., & Šalamounová, Z. (2019). Do those who talk more learn more? The relationship between student classroom talk and student achievement. Learning and Instruction, 63, 101217.

Shi, M., Tan, C.Y. (2020). Beyond Oral Participation: A Typology of Student Engagement in Classroom Discussions. *New Zealand Journal of Educational Studies*, *55*, 247–265 (2020).